

Didaktický model výučby predmetu „dejiny štátu a práva“ a možnosti jeho uplatnenia vo výučbe ostatných špeciálnych policajných predmetov

Anotácia: Autorka sa v článku zaoberá možnosťami skvalitnenia vyučovacieho procesu predovšetkým v podmienkach vysokej školy. Charakterizuje v ňom didaktický model výučby predmetu „dejiny štátu a práva“ a v jeho rámci prezentuje/načrtáva konkrétne možnosti, ako prostredníctvom vyučovacích metód a materiálnych prostriedkov skvalitniť výučbu aj iných špeciálnych policajných predmetov. Autorka sa opiera o výsledky pedagogického výskumu, ktorý realizovala v podmienkach Akadémie Policajného zboru v Bratislave so študentmi 1. ročníka dennej formy bakalárskeho štúdia. Prijaté závery tak nie sú výsledkom len teoretických konštrukcií či jednostranných individuálnych skúseností autorky, ale vychádzajú z reálnej vyučovacej praxe.

Kľúčové slová: Dejiny štátu a práva, didaktický model výučby, efektívnosť vyučovania, zvyšovanie kvality výučby, vysokoškolská príprava policajtov, vyučovací proces, aktivizačné metódy vyučovania, študijné techniky: riadené písanie poznámok, brainstormingová rozcvička, študijný turnaj.

Jedným z hlavných cieľov výchovno-vzdelávacej činnosti je vychovať samostatných a všestranne, teda i vedecky tvorivých odborníkov, schopných realizovať profesionálnu činnosť v dynamicky sa meniacich podmienkach. Prechodom k tzv. vedomostnej, „*učiacej sa spoločnosti*“¹ sa aj vzdelávanie človeka dostáva na kvalitatívne vyššiu úroveň. Vo všetkých oblastiach sa presadzujú inovatívne a konštruktívne prístupy, vyžaduje sa cesta k tvorivosti, samostatnosti, kreativitě, s predpokladom odbornej, jazykovej i informačno-technologickej vybavenosti jednotlivca. Schopnosť „*naučiť sa učiť*“, efektívnejšia percepcia reality, vrátane uvedomelého rozvíjania tvorivosti a formovania aktívnej potreby tvoriť, predstavujú kľúčové postuláty, ktorými by mal disponovať moderný, samostatne mysliaci a tvorivo činný jedinec.

Vysoké školy (a Akadémia PZ medzi ne právom patrí) majú všetky predpoklady na to, aby sa stali miestom sprostredkovania nových myšlienok a väzieb medzi najnovšími poznatkami vedy a potrebami praxe. Rozpracovanie nových vyučovacích metód a materiálnych prostriedkov, ktoré zabezpečia poznávaciu aktivitu študentov, rozvoj ich samostatnosti, tvorivého myslenia a ktoré majú zabezpečiť utváranie požadovaných osobnostných aj profesionálnych kvalít študentov, nevyhnutných pre úspešný výkon funkcií v Policajnom zbore, možno stručne charakterizovať týmito zásadami:

1. učiteľ lepšie ako vyučovací stroj vedie žiaka od nepochopenia k pochopeniu, od nesprávneho pochopenia k správne mu a od nesprávnej odpovede k správnej. Učiteľ vedie žiaka k tvorivosti. Preto výklad nového učiva realizuje učiteľ a nie stroj;
2. učiteľ potláča svoju „moc“ učiteľa a posúva sa do roly facilitátora, organizátora a koordinátora a so študentmi sa spolupodieľa na príprave a organizácii vyučovania i na jeho vyhodnocovaní;
3. pozornosť (resp. sústredenie) trvá u človeka 15 – 20 min.; preto učiteľ vysvetľuje učivo v častiach, ktorých časové trvanie je 5 – 15 min. Jednotlivé časti učiva by si ale žiaci mali osvojiť priamo vo vyučovacom procese;
4. po výklade učiva učiteľom nasleduje individuálna aktívna osvojovacia činnosť – individuálne štúdium žiakov (samoštúdium), pričom je nevyhnutná systematická a nepretržitá kontrola a korektúra poznávacej a osvojovacej činnosti učiteľom;

¹ Schopnosť „naučiť sa učiť“ ako jedna z kľúčových kompetencií zahrnutých v Národnom strategickom referenčnom rámci SR na r. 2007 – 2013, ktorú Európsky parlament a Rada definujú ako „...schopnosť pokračovať a zotrvať v učení sa, organizovať vlastné učenie sa, aj pomocou efektívneho manažmentu času a informácií“. In: PRÍLOHA Odporúčania Európskeho parlamentu a Rady, L 394/16, 30. 12. 2006, bod 5.

5. kým pri tradičnom vyučovaní je cyklus systému výučby roztrhnutý (žiaci sa v škole dozvedia nové informácie, tieto sú však nútení osvojiť si až doma), v uzavretom cykle vyučovania je zámerom, že „v škole by sa mali žiaci nielen učiť, ale aj naučiť.“²

Napriek tomu, že posledne menovanú zásadu je v podmienkach vysokej školy ťažké uplatniť, nazdávam sa, že tu predsa len nachádza svoje uplatnenie. V tomto prípade je dôležité motivovať študenta vhodným spôsobom k tomu, aby časť študijných povinností, ktoré na vysokej škole nemôže zvládnuť ináč, len v mimovyučovacom čase v rámci jeho **samostatnej práce**,³ vykonával so záujmom, elánom a v rovine vlastného stotožnenia sa s cieľmi výučby a jeho ideálmi. Ide tu fakticky o tzv. **hodnotovú reorientáciu** študenta a jeho dobrovoľnú participáciu na organizácii vyučovacieho procesu, a teda o zmenu od závislosti od autority k individuálnej zodpovednosti (tak principiálne významnej pre samostatné rozhodovanie sa jednotlivca) a od násilnej konformity k osobnému záväzku a sebaregulácii.⁴

Z uvedeného vyplýva, že je potrebné pôsobiť na študentov v takej miere a takými výchovno-vzdelávacími postupmi, aby k ich všestrannej aktivite a mnohostrannému rozvoju dochádzalo bezprostredne a najmä spontánne. Ak majú byť totiž splnené výchovno-vzdelávacie ciele a ak sa má stanovený obsah transformovať do vedomostí, intelektuálnych spôsobilostí, praktických návykov a zručností, malo by sa tak diať bez toho, aby si študent uvedomoval, že sa na neho pôsobí. Z jeho pohľadu by malo ísť o samočinný a nenútený transfer učenia sa. Pochopiteľne, nemožno fumigovať usmerňujúcu a regulujúcu funkciu učiteľa. Treba si ale uvedomiť, že takýto cieľavedome premyslený prístup učiteľa je oveľa náročnejší na čas i na samostatnú organizáciu práce než v iných prípadoch. Zaiste je ľahšie a jednoduchšie vysvetľovať učivo v súvislom, monologickom výklade a v istom časovom úseku, než poskytnúť študentom priestor na tvorivé zamýšľanie sa nad učivom. Je však rozdiel osvojiť si učivo, ak ho sprostredkováva iba učiteľ (navyše, ktorého ani nezaujímajú percepčné vnímanie študentov), a učivo, na ktorého osvojení sa aktívnou činnosťou podieľajú samotní študenti. Skutočným formatívnym procesom sa vyučovací proces stáva len vtedy, keď je činnosť jeho vonkajších prvkov priamo podmienená činnosťou vnútorných prvkov. Majme ale na pamäti, že „*Moudrost neznamená vědět všechno..., ale vědět, co je třeba*“.⁵

Didaktický model výučby predmetu dejiny štátu a práva (ďalej len DŠP) je so zreteľom na kompaktnosť vyučovacej jednotky atomizovaný do štyroch dominantných častí – uzavretých celkov, vrátane ďalších tomu zodpovedajúcich podsystémov. Každá vo výskume uplatnená vyučovacia metóda a v jej rámci aplikovaný materiálny prostriedok sú v článku signované ako → **reália**, pričom vždy po slovnom opise jej realizácie je zaznamenaný **cieľ a rozvoj**, v ktorom je odôvodnený účel jej využitia, t. j. ktoré spôsobilosti študenta možno danou reáliou rozvinúť. Jednotlivé didaktické situácie⁶ sú spolu s orientačnými časťami didaktického modelu zaznamenané v nasledujúcom prehľade (Tabuľka č. 1):

² TUREK, I. *Zvyšovanie efektívnosti vyučovania*, 1998, s. 184.

³ Bližšie SEKNÍČKA, J. *Úvod do štúdia na Akadémii PZ v Bratislave*. 2000, s. 45 a nasl.; WÄLDL, E. *Skvalitnenie riadenia vyučovacieho procesu*. 2002, s. 9 – 20.

⁴ VÍŠEK, J. *Hodnocení vysokoškolské výuky studenty*. 1999, s. 106.

⁵ [F. L. Čelakovský] In: POKORNÝ, J. *Paměť-učení-tvořivost. Jak lépe využít svých schopností*. 1996, s. 10.

⁶ Je nevyhnutné, najmä v 2. časti, rozlišovať učebnú situáciu v závislosti od druhu organizačnej formy (tzn. či ide o vysokoškolskú prednášku alebo seminár), podľa čoho bol uplatnený aj systém vzájomne prepojených vyučovacích metód a materiálnych prostriedkov.

1. Tvorba poznávacej potreby	a) motivácia: reália: • „učenie začína otázkou“ • tzv. brainstormingová „rozcvička“ b) oznámenie, prezentovanie cieľa výučby c) tvorba úvodného tezauru	cca 15 min.
2. Poznávacia a osvojovacia činnosť	a) výklad - sprístupňovanie a osvojovanie učiva: reália: • počítačová simulácia – vo forme pohyblivého hypertextu • riadené písanie poznámok, tzv. „inštrukčné listy“ • metóda „DITOR“ – fabulácia krížoviek a učebných otázok do seminár modifikovaných rôznym spôsobom b) individuálne štúdium: reália: - prvky tímových súťaží: • „študijný turnaj“ / • „triedenie kariet“ • „učenie sa skladaním“ - prvky teoreticko-praktického riešenia príkladov: • „demonštrovanie pojmov“ - prvky praktickej aplikácie problémového vyučovania: • koncipovanie ústavnej normy z obdobia 80-tych rokov 19. storočia • opakovaná požiadavka na ústavu novodobej demokratickej republiky	50 min. 50 min.
3. Kontrola a korektúra učebnej činnosti	a) priebežná previerka (písomná – ústna): reália: • „pexeso“ b) predspevňovacia diskusia: • využitie spätného projektoru + fólie c) kontrola a oznámenie správnych odpovedí: • správnosť záverov posudzuje študent, ktorý učebné okruhy na seminár formuloval	20 min.
4. Vyhodnotenie a záver	a) zhrňujúci tezaurus: • napr. - presvietenie cez premietaciu fóliu - vizuálne na plátno formou hypertextu • krížovka s ústredným motívom „ĎAKUJEM“ • zostrojiť 2-rozmerný plagát o vývoji policajno-bezpečnostných zložiek v Slovensku, doplniť vlastnými komentármi študentov.	5 min.

Vyučovacia jednotka pozostáva z nasledujúcich častí a má takúto organizáciu:

1. ČASŤ - TVORBA POZNÁVACEJ POTREBY (alebo aj ako motivačná fáza):

- cieľom je vyvolať u študenta prvotný impulz a vzbudiť v ňom záujem, motivovať potrebu poznávať nové, nepoznané, a tiež usmerniť tvorivú aktivitu študenta žiaducim smerom. Súčasťou tvorby poznávacej potreby je krátka sumácia prv prebraného učiva a jeho zopakovanie, aby bolo možné plynulo na ne nadviazať. V tejto fáze možno rozvinúť rôzne metodické postupy:

a) MOTIVÁCIA:

- môže byť vo forme hádanky, humorného príbehu, prezentácie protirečenia, na školskej tabuli napísaného neznámeho slova, výstrižok z novin atď.

→ **Reália:** jedna z osvedčených metód problémového vyučovania, určená na vyzvanie koncentrácie študentov napr. v rámci motivačnej fázy, je tzv. **brainstorming**.⁷ Použitý v predmete DŠP však nie je metódou brainstormingu v tej pravej podobe a možno ho prirovnať skôr k tzv. brainstormingovej „rozcvičke“,⁸ smerujúcej k vytvoreniu priaznivej študijnej atmosféry, ktorá má viesť k uvoľneniu a odreagovaniu subjektov učenia. Položením otázky v úvode vysokoškolského seminára, napr. „*Čo Vám napadne, keď sa povie prvá ČSR?*“, resp. „*Čo by ste zapracovali do programového dokumentu, ak by ste boli*

⁷ **Brainstorming** - v preklade [brain – mozog, storm – búrka] znamená akúsi „búrku, resp. vytriasanie mozgov“. Je jednou z najvyhľadávanejších metód riadenia a riešenia problémov. Podstata metódy spočíva v systematicky a podľa jednoduchých pravidiel vedenej rýchlej skupinovej diskusii, so zámerom vyprodukovať čo najrozsiahljší súbor nápadov a námetov, ktoré pomáhajú k pochopeniu riešenej témy. Prúd myšlienok a vyslovených výrazov by mal plynúť spontánne, využitím vlastných asociácií. Akákoľvek kritika či hodnotenie vyslovených myšlienok sú v priebehu realizácie brainstormingu zakázané. Môže byť využitý v ktorejkoľvek etape vyučovacieho procesu (na začiatku vyučovacej hodiny, na jej konci, ako jej hlavná časť, príp. mať charakter „metodického zvratu“). TUREK, I. *Zvyšovanie efektívnosti vyučovania*. 1998, s. 128 –m 132.

⁸ PAJTINKA, L. *Brainstorming – jedna z ciest riešenia problémov*. 1996, s. 16.

jednou z kľúčových postáv národných dejín“, ide o zaujímavú možnosť vzbudiť záujem o tému, ktorá bude nasledovať. (Neskôr, v ďalšom priebehu seminára sa odporúča uplatniť niektorú z metód aktívneho učenia: napr. „triedenie kariet“ a v logickom slede konkretizovať súvislosti, pohnutky, časové zaradenie a pod.).

Cieľ a rozvoj: I keď vo výučbe DŠP nejde o nápady v tom pravom zmysle slova (študenti tu totiž nekonštruujú nové, extrovné riešenia), nemožno vylúčiť, že vedomosti a získané intelektuálne spôsobilosti môžu využiť v iných, novodobých kazuistikách. Hlbším ponorením sa do problému, použitie tejto metódy núti a motivuje študentov vysloviť bez strachu čokoľvek, čo im v danej chvíli príde na um. Základnou podmienkou je vytvoriť uvoľnenú a priateľskú atmosféru medzi študentmi a učiteľom navzájom. Pomocou tejto metódy sa eliminujú (alebo aspoň redukujú) sociálne a psychické zábrany, blokujúce odvahu študenta prejaviť sa. Odporúča sa povzbudzovať pasívnych študentov a pomôcť im uvoľniť sa, príp. využiť v tejto atmosfére vtip a situačný humor.

b) OZNÁMENIE (PREZENTOVANIE) VYUČOVACIEHO CIEĽA:

- vedomosť o cieľoch a obsahu vyučovania má za následok zintenzívnenie pozornosti a jej nasmerovanie žiaducim smerom (študenti sa lepšie orientujú v učive a vedia, čo sa od nich očakáva),
- možno prezentovať pomocou napr. spätného projektora, počítačovej simulácie a pod., formou krátkeho zopakovania (súhrnu) doterajších vedomostí a poznatkov, ich aktualizácie, s plynulým prechodom do novej problematiky tak, aby študent vedel a mohol aktívne spolupracovať pri osvojovaní a upevňovaní nového učiva.

c) TVORBA TEZAUURU:

- tezaurus dáva študentom určitý stupeň istoty, ponúka obsahový horizont preberanej témy a upevňuje v nich presvedčenie, že poznávací a osvojovací činnosť je zvládnuteľná a primeraná ich schopnostiam⁹,
- môže byť v podobe osnovy, oporných bodov vyučovacej hodiny, s uvedením kľúčových pojmov alebo na školskej tabuli zaznačených logických grafov, schém, príp. premietnuť tieto cez spätný projektor, na filmové plátno, počítačovou grafikou a i.

2. ČASŤ – POZNÁVACIA A OSVOJOVACIA ČINNOSŤ (aj ako expozičná fáza):

- jej cieľom je logicky sprístupniť učivo, pri vhodnom využívaní aktivizujúcich metód a materiálnych prostriedkov vo vyučovaní. V rámci tejto fázy možno rozvinúť nasledujúce metodické postupy:

a) VÝKLAD – SPRÍSTUPŇOVANIE A OSVOJOVANIE UČIVA:

- ide o fázu prvotného oboznamovania sa študenta s problémovými okruhmi, označovanú aj ako etapu *všeobecnej orientácie* alebo *oboznamovacia etapu*, na úrovni vysokého školstva realizovanú v jednej zo základných organizačných foriem – **vysokoškolskej prednáške**, v ktorej učiteľ (najčastejšie informačno-receptívnou metódou) logicky, presne a postupne vysvetľuje učivo, uvádza nové fakty, pojmy, ozrejmuje vzťahy medzi nimi, zákonitosti, teórie atď. a ich využitie v praxi. Vzhľadom na absenciu spätnej väzby sa odporúča v priebehu výkladu náhodne položiť kontrolnú otázku a podľa toho interpretovať neverbálne správanie študentov (mimika tváre, gúľanie očami a i.).
- → **Reália**: výklad prednášky je vhodne doplnený demonstračným prvkom, s využitím počítačovej techniky, formou **počítačovej simulácie**, umožňujúcej pozorovať jav vo vývoji (v dynamike), pri plynulo meniacom sa toku hovoreného slova a pohyblivého textu.

Cieľ a rozvoj: Študent má možnosť sledovať prednášané učivo i vizuálne. V kontexte so starým čínskym príslovím: „*Povedz mi a ja to zabudnem, ukáž mi a ja si to zapamätám*“¹⁰

⁹ TUREK, I. *Zvyšovanie efektívnosti vyučovania*. 1998, s. 185.

¹⁰ PETLÁK, E. *Všeobecná didaktika*. 1997, s. 119.

sú tu v plnom rozsahu uplatnené všetky funkcie vysokoškolskej prednášky (motivačná, poznávacia, rozvíjajúca, aj usmerňujúca). Pri tomto induktívno-deduktívnom a analyticko-syntetickom postupe sú študenti pozornejší, sústredenejší, schopní naďalej si samostatne prehĺbovať poznatky v danom predmete. Osvojujú si aj „návod“ na selekciu informácií, so schopnosťou vypointovať „uzlové pojmy“, pomáhajúce pochopiť učivo. Získané vedomosti a intelektuálne spôsobilosti prehĺbujú záujem študenta o vedecké poznanie.

→ **Reália:** použitie techniky „riadeného písania poznámok“.¹¹

Ide o netradičný spôsob oživenia prednášky [motivujúci facilitátor], pri ktorom si poslucháči do pripraveného formulára (tzv. pracovných alebo „inštrukčných listov“)¹² zaznamenávajú prednášku. Študentom sa na prednáške (alebo pred ňou) rozdajú učiteľom vopred vyhotovené tlačivá, konštruované podľa nosných myšlienok a kľúčových bodov prednášanej témy, s poznačenými indikátormi na zvýraznenie vzťahov, súvislostí, základných pojmov vrátane ich synkritického postupu. I takáto kvázi „drobnosť“ aktivizuje študenta do učebnej činnosti viac než býva zvykom, pretože čas, zvyčajne vynaložený na mechanické a mnohokrát bezmyšlienkovité a inštinktívne písanie (opisovanie), venuje skôr načúvaniu, hlbšiemu zamysleniu sa nad problémom či analýze prednášaného slova.

Cieľ a rozvoj: Výhodou tejto metódy je, že si študent týmto spôsobom osvojuje určité návyky počúvania prednášky a jej zápisu,¹³ čo umožňuje vyhnúť sa mechanickému zapisovaniu poznámok. Skúsenosti ukazujú, že študentov zúčasti na prednáške odrádza zdĺhavé, nezáživné a monotónne písanie poznámok, zvlášť keď učiteľ iba číta študijné texty. Touto metódou študenti rýchlejšie preniknú do štrukturalizácie učebného obsahu, aj do jadra problému. V predtlačenom formulári („pracovnom liste“) môžu jasne spozorovať zhody a rozdiely a uvedomiť si, čo je dôležité, podstatné a ktoré fakty sa uvádzajú len v kontexte ich dopĺňujúceho významu. To podporuje komplexnejšie poznanie javov a zákonitostí, odstraňuje encyklopedizmus, atomizuje poznanie a umožňuje lepšie zapamätanie.

→ **Reália:** z dôvodu aktívnej participácie študentov na príprave a organizácii vyučovacieho procesu možno vyzvať študentov, aby do najbližšieho seminára sformulovali z každého predneseného tematického okruhu po jednej problémovej otázke. Súčasne žiadať, aby každá z otázok (exaktne upresniť, z ktorých tematických okruhov) bola formulovaná iným spôsobom: vo forme napr. testových otázok, doplňovačiek a pod. Takto sa vyhneme istej fádnosti a mechanickosti študenta pri tvorení otázok, podporíme invenčnosť. Odporúčam z dôvodu gradácie vyššieho záujmu a zvedavosti o štúdium neprezradiť účel použitia vopred pripravených otázok. V tejto fáze to zatiaľ ostane „tajomstvom“.

→ **Reália:** obdobný spôsob sa uplatní pri tvorbe **krížovky**, ktorú by mal fabulovať sám študent a je vhodným prostriedkom na uplatnenie kreatívneho myslenia. Študenti skupinovo alebo jednotlivovo – vo formáte veľkého plagátu vyhotovia krížovku alebo tajničku, s ústrednou myšlienkou predmetu vyučovania; v rámci základných pravidiel však každé slovo musí súvisieť s učivom. Tvorbu skupín ponecháme na spontánnom zoskupovaní študentov.

Cieľ a rozvoj: Ide o realizáciu jednej z moderných heuristických metód „**DIOR**“, ktorej názov je odvodený od začiatkových písmen základných krokov heuristického návodu. Ako metóda tvorivého riešenia umožňuje „pustiť uzdu“ fantázii, s cieľom vyprodukovať čo najviac rozmanitých nápadov na riešenie problému a tieto kombinovať v rôznych modifikáciách.¹⁴ Študent je tak (pri)nutený nanovo nahliadnuť do prednesenej témy, opakovane sa s ňou oboznámiť a hlbšie ju analyzovať. Študent nezostáva pasívnym prvkom,

¹¹ SILBERMAN, M. *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování*. 1997, s. 122.

¹² Bližšie BLAŠKO, M. *Efektívnosť systému vyučovania s uzavretým cyklom vo vyučovaní fyziky*. 2000.

¹³ Ďalšie zásady efektívneho zápisu prednášky pozri: SEKNIČKA, J. et. al. *Úvod do štúdia na Akadémii PZ v Bratislave*. 2000, s. 55.

¹⁴ Bližšie TUREK, I. *Zvyšovanie efektívnosti vyučovania*. 1998, s. 120.

k učebnej činnosti pristupuje aktívne a tvorivo participuje na riešení problémov.

b) INDIVIDUÁLNE ŠTÚDIUM:

- v tejto etape riešia študenti úlohy na upevňovanie a prehĺbovanie učiva, rozvoj samostatného myslenia, utriedajú si nové vedomosti a intelektuálne spôsobilosti, analyzujú tematiku, vzájomne medzi sebou diskutujú alebo majú možnosť pýtať sa učiteľa na nejasnosti. K hlavným metódam opakovania a základnej organizačnej forme využívanej vo výučbe predmetu DŠP je **vysokoškolský seminár**, kde študenti na základe predchádzajúceho samostatného štúdia odbornej literatúry a v súlade s vopred stanoveným plánom seminára riešia v diskusii problémy seminárnych otázok. Študent v tejto etape uplatňuje tvorivý a aktívny prístup k učebným úlohám a osvojuje si vedecko-metodologické postupy, potrebné na riešenie situácií policajno-bezpečnostnej praxe.
- Je vyhovujúce viesť semináre, v ktorých sa uplatňuje možnosť vyššieho stupňa princípu problémovosti a ktoré efektívnejšie zabezpečujú rozvoj samostatnosti a tvorivosti študentov a podporujú invenčnú schopnosť jednotlivca. V súlade s Operačným programom vzdelávania je treba akcentovať pozornosť na schopnosť študenta spolupracovať a využívať výhody učenia sa v heterogénnych skupinách.¹⁵ Napriek úsiliu ponechať priestor spontánnemu dialógu, v prípade, ak by diskusia viazla, je vhodné mať pripravené **náhradné riešenia**, s cieľom vtiahnuť študentov do učebnej činnosti a zaujať ich. Pozitívny postoj k učeniu totiž nezahŕňa len motiváciu, ale aj sebadôveru študenta, vieru vo vlastnú schopnosť pokračovať v učení a dosahovať úspechy počas celého štúdia.

V nadväznosti na postulát, aby študenti čo najviac z nového učiva obsiahli v škole a motivačnými činiteľmi, aby sa dosiahla ich čo možno najvyššia aktivita a učenie sa, boli v rámci realizácie seminárov zaradené do výučby prvky:

- teoreticko-praktického riešenia príkladov (tzv. **pexeso, demonštrovanie pojmov**),
- tímových súťaží (**študijný turnaj, triedenie kariet, učenie sa skladaním**),
- moderných heuristických metód tvorivého riešenia (**brainstorming, DITOR** a pod.).

Vyžaduje sa kombinovať rôzne varianty vyučovacích situácií, optimálnych na využitie dialogických metód, ako aj aktívne, vecné a tvorivé posudzovanie zadaných úloh. Učiteľ priebeh seminára cieľavedome a taktne usmerňuje, napomáha prijatie (vyvodzovanie) správnych záverov a postupov a v prípade záujmu odporúča ďalšiu odbornú literatúru.

→ **Reália:** jedným zo spôsobov stimulácie aktívneho učenia je metóda „**študijného turnaja**“¹⁶, ktorý poskytuje široké spektrum možností na podporu učenia sa z rozsiahlej škály faktov, pojmov, intelektuálnych spôsobilostí alebo zručností. Ide o kooperatívne učenie sa formou súťaže v niekoľkých súťažných kolách – v závislosti od učebného obsahu. Po oznámení cieľa vyučovacej hodiny sa podľa počtu prítomných študentov vytvorí 4 – 6 hráčskych tímov.

Na začiatku súťaže poskytneme jednotlivým skupinám (tímom) na štúdium konkrétny učebný materiál a pripravíme otázky, ktorých úlohou bude preveriť mieru pochopenia študijného materiálu. Výhodnejšie je použiť takú formu otázok, ktorá umožní jednoduché sebahodnotenie študenta: dopĺňanie vynechaných miest v texte, spájanie koincidenčných pojmov, výber správnej odpovede z viacerých možností atď. Po uplynutí časového limitu na štúdium informačných materiálov rozdáme študentom otázky, na ktoré odpovedajú alebo všetci členovia tímu spoločne, alebo každý sám. Možno variovať.

Keď študenti zodpovedajú otázky, pristúpime k vyhodnoteniu správnych odpovedí a zrátame konečný počet bodov. Tento úsek výučby sa označí ako prvé kolo turnaja; v ďalšom kole sa mechanizmus súťaže opakuje s tým rozdielom, že študentom sa distribuuje iný študijný materiál a tomu zodpovedajúce otázky. V závislosti od časového rozpätia vyučovacej hodiny

¹⁵ Príloha Odporúčania Európskeho parlamentu a Rady, L 394/16, 30. 12. 2006, bod 5.

¹⁶ SILBERMAN, M. *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování*. 1997, s. 176.

je možné zvoliť ľubovoľný počet kôl; vždy je však potrebné ponechať tímom priestor na štúdium.

Cieľ a rozvoj: „Študijný turnaj“ vytvára pre každého študenta optimálne podmienky a rovnakú možnosť zapojiť sa do činnosti, prejaviť svoj názor, získané vedomosti a intelektuálne spôsobilosti a zviditeľniť seba i svoje osobnostné kvality. Tento spôsob zamedzuje negatívnej segregácii študenta od kolektívu. V tomto prípade možno hovoriť o akejsi skupinovej zodpovednosti, resp. podiele vlastnej individuálnej zodpovednosti za úspech celej skupiny. Súťaživý charakter pôsobí motivačne, uvoľňujúco a vyburcuje študenta k vyšším výkonom. Skupinové vyučovanie, ale aj jeho širšie chápaná modifikácia kooperatívneho vyučovania učia študentov sociálne pozitívne žiť. Vďaka rozmanitosti názorov, vedomostí, zručností a návykov sa stáva hodnotnou súčasťou vyučovacieho procesu.

→ **Reália:** študenti sú vyzvaní, aby na seminári (alebo v rámci samostatnej práce doma), keď už poznajú základné náležitosti a princípy tvorby, schvaľovania a prijímania ústavných dokumentov, **skoncipovali ústavnú normu**, „...ktorú by ako panovník svojho štátu naoktrojovali poddanému ľudu“.

S cieľom vycibriť zručnosť študentov a podporovať ich schopnosť vedieť obsah noriem prakticky aplikovať pri spracovaní analogických výstupov právnej povahy (návrhy zákonov, kontraktov a pod.) je študentom zadaná **opakovaná požiadavka** na koncipovanie ústavy. Pôjde však už o ústavu novodobej republiky, ktorá z hľadiska formálno-právnych aj obsahových náležitostí spĺňa iné kritéria než tie, ktoré sa uplatňovali v 18. storočí.

Cieľ a rozvoj: V rámci myšlienkových činností sa pri takomto pracovnom postupe so zákonnými normami kultivujú u študentov jednoduché pamäťové procesy (pamäťové uchovávanie) a prehlbuje tvorivá myšlienková činnosť, súvisiaca s interpretáciou a aplikáciou právnych aktov. Práca s príslušnými právnymi predpismi rozvíja nielen teoretické činnosti, spôsob myslenia a komunikačné schopnosti, ale aj návyky a zručnosti potrebné na teoretické a praktické zvládnutie právnych predmetov zaradených do systému vysokoškolskej výučby na Akadémii PZ (ústavné právo, občianske právo a i.). Ide napr. o zaujímanie právnych stanovísk, tvorbu dokumentov právnej povahy, s cieľom naučiť sa myslieť v právnych kategóriách, vedieť sa pohotovo orientovať v právnych či ústavných dokumentoch, tvorivo aplikovať ich ustanovenia a rozvinúť intelektuálne spôsobilosti na ich uplatňovanie pri riešení konkrétnych prípadov policajnej praxe.¹⁷

→ **Reália:** ďalšou variabilitou formy skupinového vyučovania je kombinácia studijnej techniky „**triedenia kariet**“ a „**učenia sa skladaním**“.¹⁸

Na začiatku činnosti sa vytvoria tímy. Každá skupina dostane obálku s rovnakou sadou kariet, na ktorých sú poznačené základné charakteristiky vybraných ústavných dokumentov. Karty musia byť pomiešané, aby kategórie, do ktorých majú byť roztriedené, neboli poznateľné na prvý pohľad. Vyzveme tímy, aby v časovom limite 3 – 4 minúty roztriedili karty podľa toho, o aký ústavný dokument ide. Študenti môžu pri práci využívať poznámky z prednášok, študijnú literatúru alebo iné doplnkové materiály. Po uplynutí času sa každej skupine zadá prehľadná zhrňujúca tabuľka so správne zoradenými identifikačnými znakmi a študenti overia správnosť riešenia.

→ **Reália:** „**učenie sa skladaním**“:¹⁹

¹⁷ Bližšie WÄLDL, E. *Skvalitnenie riadenia vyučovacieho procesu*. 2002, s. 14.

¹⁸ SILBERMAN, M. *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování*. 1997, s. 174 a 186.

¹⁹ „**Skladajúce sa učenie**“ sa podobá vzájomnému vyučovaniu skupín, pri ktorom študenti samostatne „vyučujú“ určité témy. Ide o zaujímavú alternatívu výučby obsahu, ktorý je možné rozdeliť na viacero častí a tieto sa nevyžaduje vyučovať v pevne stanovenom poradí. Každý študent sa naučí určitý tematický blok, čo po doplnení materiálom, ktorý naštuovali ostatní študenti, vytvorí kompaktný celok poznania. Dôležité je viesť študentov k tomu, aby sami robili náčrty, schémy, grafy, nákresy alebo sa iným prehľadným zápisom

Následne sa vyzvú skupiny, aby každá z nich charakterizovala jeden z dokumentov a aby sa pri jeho typizácii pridržiavala oporných bodov z priloženej identifikačnej tabuľky. S úmyslom predísť v skupinách identickej voľbe toho istého dokumentu sú študentom predložené ďalšie karty väčšieho formátu, na ktorých sú obsiahnuté otázky, konkretizujúce oblasť danej témy. Súčasne sa ponúknu študentom v obsiahlejšom rozpracovaní zmienené dokumenty, aby mohli pri ich špecifikácii detailnejšie vnímať okolnosti (súvislosti) a podstatné fakty. Po skončení samostatnej prípravy si každá skupina vyberie svojho spíkera, ktorý spolu s pripravenými odpoveďami prednesie výklad ostatným študentom. Úlohou tímu je prezentovať svoju kategóriu kariet. Ostatní v skupine môžu svojho spíkera dopĺňať, príp. zapisovať na školskú tabuľu kľúčové body a systematizovať výklad.

Cieľ a rozvoj: Naznačené metódy možno využiť na utriedenie získaných vedomostí, na zopakovanie pojmov, na spoločnú klasifikáciu vlastností a pod. Ide o spôsob kooperatívneho učenia. Je tu uplatnená ďalšia z kľúčových kompetencií – spoločenská, založená na spolupráci, asertivite a integrite. Vytvorenie skupiny, napriek niektorým úskaliam skupinového vyučovania, je predpokladom vyššej aktivity študenta, jeho schopnosti vyjednávať, vyjadrovať odlišné stanoviská, byť k iným tolerantný, porozumieť im, so snahou vytvárať dôveru a cítiť empatiu.

→ **Reália: „demonštrovanie pojmov“**

Učiteľ si dopredu vyhotoví „tabuľky“²⁰ vybavené diskurzívnym aparátom z preberanej problematiky. Počet tabuliek je závislý od počtu študentov v triede a od časového rozpätia vyučovacej jednotky (v počte 2 alebo 3-násobku predpokladaného počtu študentov). Každý účastník (študent) dostane „tabuľku“, príp. si ju môže sám vylosovať. Jeho úlohou je naštudovať si k vylosovanému výrazu súvisiace fakty, a v prípade, že bude vyvolaný – umiestniť (pripevniť) príslušný výraz na časovú os, zakreslenú po celej dĺžke školskej tabule. Študent okrem toho poskytne k danému pojmu krátky a výstižný výklad/komentár (charakteristiku), príp. odpovedá na spolužiakmi položené otázky.

Cieľ a rozvoj: Umožňuje zdokonaľiť slovný prejav študentov, ktorí sú týmto spôsobom nútení sa vyjadrovať, používať adekvátnu terminológiu a nachádzať kontinuálne súvislosti. Je vhodným príkladom demonštrácie, keď študent demonštruje zadanú úlohu a to, že si problematiku mohol naštudovať pred svojím vystúpením, fakt, že jeho prezencia nebude klasifikovaná, ho zbavuje trémy a neistoty a odstraňuje komunikačnú bariéru prejavu vlastný názor a diskutovať. Učiteľ taktne usmerňuje študentov, aby dokázali posudzovať zadané problémy vo vzájomných vzťahoch a aby sa nesústredovali na doslovné memorovanie učiva, ale sa snažili myslieť na rôznej komunikačnej úrovni.

3. ČASŤ – KONTROLA A KOREKTÚRA UČEBNEJ ČINNOSTI (ako diagnostická fáza):

- bezprostredne nadväzuje na priamu realizáciu učebných aktivít v rámci poznávacej a osvojovacej činnosti. Umožňuje systematicky a nestranné posudzovať pripravenosť študentov a zistiť stupeň osvojenia si nimi získaných vedomostí, intelektuálnych spôsobilostí, nadobudnutých návykov a zručností. Je významnou spätnou väzbou tak pre učiteľa, ako aj pre študenta. V tejto fáze je možné rozvinúť:

naučili chápať podstatu skúmaného javu v súvislostiach a vzťahoch. Ide o didaktický aspekt – rozvoj pozorovania, myslenia, uvažovania, cibrit' zmysel pre detail a i.

²⁰ Na tabuľkách môžu byť poznačené:

- názvy politicko-právnych dokumentov (Martinská deklarácia, Pittsburská dohoda atď.),
- názvy právnych predpisov (Ústava z r. 1920, recepčná norma),
- názvy štátnych orgánov (Župný úrad, Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska) a najvyšších ústavných orgánov (Národné zhromaždenie, Poslanecká snemovňa atď.),
- konkrétne ustanovenia zákona (tzv. ustanovenie pojednávajúce o odbornom výraze „politický delikt“).

a) **PRIEBEŽNÁ PREVIERKA** (písomná, ústna alebo didaktický test a pod.):²¹

- **Reália:** odporúča sa viackrát preveriť vedomosti študentov neočakávanými písomnými alebo ústnymi previerkami. Dostačujúce sú krátke a študentmi nepredvídané preskúšania, napr. formou už spomenutých krížoviek, jednoduchého príkladu, neznámeho výrazu a pod. Náhodnosť núti študentov k systematickejšej príprave na vyučovaciu hodinu. Písanie previerok je vhodné obmieňať a tieto zadávať študentom niekedy na začiatku, inokedy – v prípade, ak by otázky na písomnej previerke boli z problematiky, o ktorej sa na seminári v ten deň diskutovalo, na konci vyučovacej hodiny. Ide o významnú spätnú väzbu a študenti vypozerujú, že je pre nich výhodou byť prítomný na seminári „telom aj duchom“. Cieľ a rozvoj: Takýto druh kontroly a korektúry učebnej činnosti má pre študenta výrazný stimulačný účinok. Na jednej strane uvoľňuje napätie a odbúrava strach zo zlej známky, na strane druhej – posilňuje sebadôveru i zodpovednosť študenta za plnenie študijných úloh. To, ako sa žiaci cítia, má silný vplyv na ich učenie.

b) **PREDSPEVŇOVACIA DISKUSIA:**²²

- Ide o krátku diskusiu študentov, v ktorej majú pertraktovať správnosť svojich odpovedí, čím sa u nich posilňuje (formuje) sebakontrola, sebahodnotenie i sebadisciplína. Učiteľ podporuje techniky vlastnej identifikácie študenta, využívajúce jeho vlastné objavovanie sa a sledovanie vlastných postojov. Študent si môže v tejto fáze taktiež upevniť, prehĺbiť a utriediť získané vedomosti, overiť správnosť vyvedených záverov, skorigovať nesprávne odpovede a racionálne diskutovať o ich logickosti.
- **Reália:** v tejto fáze možno uplatniť techniku statického obrazu použitím **spätneho projektora**, kde sú na priesvitných **fóliách** obsiahnuté kľúčové okruhy preberanej témy. Študenti sú vyzvaní, aby si do poznámkového zošita zaznačili prelomové dátumy aktuálne preberaného historického obdobia (r. 1526, 1848, jún 1867 a i.). S cieľom iniciovať myšlienkové procesy si má každý sám najprv zaevidovať k prelomovým medznikom významné historické udalosti, ktoré sa viažu na prislúchajúci dátum (napr. prijatie ústavy, zmena vládneho režimu a pod.). Po uplynutí časového limitu na premyslenie sa opýtame náhodne vybraných študentov na ich odpovede. Odpoveď vyžadujeme zdôvodniť. Následne sa uvedie do činnosti spätný projektor so správnymi odpoveďami a študenti konfrontujú svoje odpovede s poznámkami zaznačenými na premietacej fólii. Cieľ a rozvoj: Vizualne pomôcky umožňujú učiteľovi kontinuálne riadiť vyučovací proces. Spomínanú techniku je možné uplatniť aj vo fáze úvodného zopakovania (upevňovania) učiva, kde pomáha študentom vybaviť si v rámci pamäťových procesov informácie podané na prednáške a zároveň ich zhrnúť do kľúčových bodov, vyslovovať vlastné postrehy, klást' otázky, zdôvodňovať ich a diskutovať o naznačených riešeniach.

c) **KONTROLA A OZNÁMENIE SPRÁVNYCH ODPOVEDÍ:**

- Je dôležité, aby na hodnotení učebnej činnosti a kontrole jej výsledkov participovali samotní študenti. Jednou z možností je, že si študenti opravlia písomky sami medzi sebou alebo v nadväznosti na požiadavku, že „jednotlivci by mali byť schopní organizovať vlastné učenie sa, a ...posúdiť vlastnú prácu“²³ – si korektúru svojich odpovedí urobí každý sám.
- **Reália:** v rámci poslednej fázy „**študijného turnaja**“ (ako jeho posledné kolo) si jednotlivci vymenia medzi sebou nimi vlastnoručne, v rámci samostatnej práce doma pripravené otázky.

²¹ Je nutné uvedomiť si najmä vo fáze priebežného preverovania a hodnotenia študentov, že ak má preverovanie a hodnotenie plniť **motivačnú** funkciu, treba upustiť od tradičných metód skúšania, odstrániť zaužívanú normatívnosť v hodnotení a zamyslieť sa nad novými nekonvenčnými formami. V závislosti od charakteru obsahu učiva možno využívať mnohoraké metódy, príp. techniky písomného alebo grafického preverovania (kontrola vo forme dopĺňovačiek, logických spojiviek, disparátnych divergenčných úloh atď.).

²² Porovnaj TUREK, I. *Zvyšovanie efektívnosti vyučovania*, 1998, s. 120; PETLÁK, E. *Všeobecná didaktika*, s. 98.

²³ Príloha Odporúčania Európskeho parlamentu a Rady, L 394/16, 30. 12. 2006, bod 5.

Cieľom je odpovedať na otázky, pričom správnosť záverov posudzuje vždy ten študent, ktorý otázky zároveň sformuloval. V závere sa medzi jednotlivými tímami zráta už iba konečný počet bodov a vyhodnotí najúspešnejšia skupina.

4. ČASŤ – ZÁVER A VYHODNOTENIE:

- učiteľ vyhodnotí mieru splnenia cieľov vyučovacej hodiny, aktivitu študentov a ponúkne im možnosť vyjadriť sa k priebehu vyučovacej hodiny. Dôležité je venovať v závere vyučovacej jednotky minútový priestor na systematizáciu (zovšeobecnenie) učiva. Postačuje presvietenie tezauru zaznačeného na premietacej fólii (cez diaprojektor, počítačovou grafikou), príp. si dopredu pripraviť nejaký náčrt, schému a pod.

Cieľ a rozvoj: Pretože pozornosť človeka a jeho najväčšie sústredenie je obvykle na začiatku a na konci činnostného procesu, študenti si tak z vyučovacej hodiny „odnášajú“ vo svojich myšlienkach a impresiách naposledy vizuálne zaznamenané efekty (zhrňujúci tezaurus).

- **Prídavok:** Odborno-bezpečnostná kvalifikácia štúdia na Akadémii PZ ma podnietila ponúknuť študentom zostrojiť (v rámci samostatného štúdia alebo skupinovej práce) 2-rozmerný **plagát** o vývoji policajno-bezpečnostných zložiek na Slovensku, doplnený dobovými fotografiami, výstrižkami z novin, vlastnými komentármi študentov, príp. rozborom nedostatkov/pozitív fungovania bezpečnostných zložiek v minulosti. Právne postavenie, právomoci či organizačná štruktúra bezpečnostných orgánov a ich vzájomné vzťahy sú esenciálnou zložkou policajnej teórie a praxe tak v súčasnosti, ako aj v minulom období. Študenti nástupom do riadiacich funkcií na výkonných útvaroch môžu vedomosti a intelektuálne spôsobilosti získané štúdiom komparovať s aktuálnym právnym stavom.

Cieľ a rozvoj: Spoločná kreatívna práca a vytrvalosť pri zhromažďovaní archívnych prameňov umožňuje organizovať duševnú prácu z rôznych uhlov pohľadu, podnecuje rozvoj myslenia, ochotu improvizovať, flexibilitu, zmysel pre povinnosť, spoluprácu atď. Použitie historicko-logickej metódy a porovnávacej analýzy je dôkazom, že aj výsostne historická téma môže nájsť svoj odkaz v súčasnosti.

Žiada sa poznamenať, že medzi jednotlivými časťami modelu výučby a v ňom utvorených učebných situácií nemožno určiť presnú hranicu. Pomyselnou priamkou ostáva schopnosť učiteľa zaujať študentov a korigovať výchovno-vzdelávací proces ako organickú jednotu subjektívnych aj objektívnych faktorov vo vyučovaní. Relevantným je predovšetkým plynulý prechod z jednej časti do druhej a variabilita vhodne volených vyučovacích metód a tomu zodpovedajúcich materiálnych prostriedkov. Celá tvorba vyučovacej jednotky a v súlade s tým striedanie vyučovacích metód a využitie materiálnych didaktických prostriedkov majú na zreteli mnohostranný a zložitý proces formovania osobnosti študenta Akadémie PZ.

Literatúra

BLAŠKO, M. *Efektívnosť systému vyučovania s uzavretým cyklom vo vyučovaní fyziky*. Autoreferát dizertačnej práce. Košice : Prírodovedecká fakulta UPJŠ, 2000.

NÁVRH Operačného programu vzdelávanie – Národný strategický referenčný rámec SR na r. 2007 – 2013. Bratislava: Ministerstvo školstva SR, 6. marec 2007.

PAJTINKA, I. Brainstorming – jedna z ciest riešenia problémov. In *Technológia vzdelávania*. Nitra : Slovdidac, 1996, č. 8, s. 15 – 16.

PETLÁK, E. *Všeobecná didaktika*. Bratislava: IRIS, 2004, 315 s., ISBN 80-89018-64-5.

SEKNIČKA, J. et. al. *Úvod do štúdia na Akadémii PZ v Bratislave*. Bratislava : Akadémia PZ, 2000, 79 s., ISBN 80-8054-150-7.

SILBERMAN, M. *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování. Osvědčené způsoby efektivního*

vyučování. Praha : Portál, 1997, 311 s., ISBN 80-7178-124-X.

WÄLDL, L. Skvalitnenie riadenia vyučovacieho procesu. In *Policajná teória a prax*. Bratislava : Akadémia PZ, 2002, č. 4, s. 9 – 20.

TUREK, I. *Zvyšovanie efektívnosti vyučovania*. Bratislava : Edukácia, 1998, 326 s., ISBN 80-88796-89-X.

VÍŠEK, J. Hodnocení vysokoškolské výuky studenty. In *Bezpečnostní teorie a praxe: Sborník Policejní akademie ČR*. Praha, 1999, č. 2, s. 106 – 111.

ÚRADNÝ VESTNÍK EÚ, Odporúčania Európskeho parlamentu a Rady o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie, (2006/962/ES)L 394/10, zo dňa 18. 12. 2006 a 30. 12. 2006.

Key words: History of State and Law, didactical model of teaching, effectiveness of teaching, increasing quality of teaching, academic preparation of police officers, learning process, activation methods of teaching, studying techniques: “Controlled Notes Writing”, “Brainstorming Warm-Up”, “Studying Tournament”.

Resume

The article deals with issue of *procedural level of learning process and deals with possibilities of its improvement*. It is a result of scientific research and pedagogical experiment, which the author has realized in the scope of doctoral studies. The author presents, analyses and theoretically gives reasons for didactical model of teaching subject “History of State and Law” (HSL), based on system of mutually linked teaching methods and material means of teaching, which creates optimal conditions for high cognitive activity of students, increases their interest in learning activities and contributes to development of independence, systematicness and creative thinking in actions.

The aim is to introduce and promote innovative approaches tried by experiment which have not been applied yet in the education of HSL, teaching methods and rarely used material means of teaching with possibility to apply them when teaching other special police subjects. According to the mentioned facts we can say that they will bring interesting and unconventional elements into teaching process and so they will increase its effectiveness and quality. The didactical model is based on principles of teaching process with closed cycle extrapolated from premise that: “*students should not only study at school, but they should also learn something*”.

pplk. JUDr. Marcela Varšová
Katedra verejno-právnych disciplín
Akadémie Policajného zboru v Bratislave
tel. č. 09610 57 508
e-mail: marcela.varsova@minv.sk

Recenzent: prof. PhDr. Ján Buzalka, CSc.